

ZAGADNIENIE PRAWNE

W sprawie z wniosku Z. J. z udziałem E. O. o ustalenie miejsca pobytu małoletniej W. J. i z wniosku E. O. z udziałem Z. J. o ograniczenie władzy rodzicielskiej nad małoletnią W. J. na skutek apelacji wniesionej przez Z. J. i zażalenia E. O. od postanowienia Sądu Rejonowego w B. z dnia 30 września 2011 r.

czy sprawa z wniosku jednego z rodziców o ustalenie miejsca pobytu dziecka może być rozpoznana łącznie – w składzie jednego sędziego i dwóch ławników ze sprawą z wniosku drugiego z rodziców o ograniczenie władzy rodzicielskiej tego pierwszego nad małoletnim na podstawie art. 107 § 2 kro?

UZASADNIENIE

Wnioskodawca Z. J. w dniu 6 sierpnia 2010 roku wniósł o ustalenie miejsca pobytu małoletniej córki W. J. przy ojcu Z. J. W uzasadnieniu wskazał, że matka E. A. (obecnie O.) wyjechała z córką do Wielkiej Brytanii, gdzie związała się z innym mężczyzną i zamierza wraz z córką wyjechać do Iraku (k. 5-7 akt).

Uczestniczka postępowania E. A., matka małoletniej w odpowiedzi na wniosek w dniu 30 sierpnia 2010 roku wносиła o oddalenie wniosku Z. J. w całości. Jednocześnie wniosła się pozbawienia wnioskodawcy władzy rodzicielskiej nad małoletnią ewentualnie jej ograniczenia do prawa interesowania się stanem zdrowia i postępami w nauce (k.61-64 akt), a po ostatecznym sprecyzowaniu wniosku (k. 395) o ograniczenie władzy rodzicielskiej Z. J. nad małoletnią córką W. J. do prawa współdecydowania o kierunkach kształcenia dziecka.

Zarządzeniem z dnia 20 stycznia 2011 roku wyłączono do odrębnego rozpoznania wnioski uczestniczki postępowania o pozbawienia wnioskodawcy władzy rodzicielskiej nad małoletnią W. J., po czym zarejestrowano sprawę pod sygnaturą [...] 7 [...] (k. 167 akt).

Postanowieniem z dnia 14 lipca 2011 roku sprawę [...] 7 [...] dołączono do sprawy [...] 4 [...] celem łącznego ich prowadzenia (art. 219 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) (k. 410 akt).

Z. J. wnosił o oddalenie wniosku o ograniczenie mu władzy rodzicielskiej nad małoletnią (k. 448 akt).

Sąd Rejonowy w B. postanowieniem z dnia 30 września 2011 roku w składzie sędziego i dwóch ławników po rozpoznaniu:

sprawy z wniosku Z. J.

z udziałem E. O.

o ustalenie miejsca pobytu małoletniej W. J.

oraz z wniosku E. O.

z udziałem Z. J.

o ograniczenie władzy rodzicielskiej nad małoletnią W. J.

I. oddalił wniosek Z. J. o ustalenie miejsca pobytu małoletniej W. J.;

II. ograniczył władzę rodzicielską Z. J. nad małoletnią W. J. ur. [...] 2006 r. do prawa współdecydowania w istotnych sprawach dziecka dotyczących: zasad wychowania, zmiany miejsca stałego pobytu, kierunku i zakresu kształcenia.

Z ustaleń Sądu I instancji wynikało, że Z. J. i E. A. pozostawali w nieformalnym związku od roku 2004 do września 2009 roku. Ze związku tego pochodzi małoletnia W. J. urodzona w [...] 2006 roku. W dniu 2 października 2006 roku Z. J. uznał dziecko przed kierownikiem Urzędu Stanu Cywilnego w M. (k. 10 odpis zupełny aktu urodzenia).

Po dwóch latach uczestniczka wyjechała do Wielkiej Brytanii i wkrótce zabrała ze sobą dziecko, związała się z innym mężczyzną i zerwała kontakty z Z. J. Wnioskodawca z uwagi na brak kontaktu z córką oraz możliwości decydowania o miejscu pobytu córki zwrócił się do Ministerstwa

Sprawiedliwości o pomoc. W trybie konwencji haskiej wydano orzeczenie nakazujące uczestnicze postępowania wraz z córką powrót do Polski (k. 20–21,39–40 akt). Uczestniczka postępowania wraz z córką powróciła do Polski w dniu 24 lipca 2010 roku, ukrywała się w kraju przed wnioskodawcą i nie utrzymywała z nim kontaktów. Nie dochodziło także do kontaktów ojca z córką.

Zdaniem Sadu I instancji w chwili obecnej byli partnerzy pozostają w silnym konflikcie na tle sprawowania osobistej opieki nad ich wspólną córką oraz jej miejsca pobytu. Konflikt ten rozpoczął się z chwilą, gdy uczestniczka postępowania odmówiła powrotu wraz z córką do Polski i zaprzesała kontaktowania się z wnioskodawcą. Wnioskodawca uważa, że dużo lepiej zajmie się córką i zapewni jej stabilne warunki do rozwoju. Nie godzi się na wyjazd córki do Wielkiej Brytanii a tym bardziej na wyjazd do Iraku z mężem matki. Z kolei uczestniczka nie godzi się na ustalenie miejsca pobytu córki w Polsce, u ojca, gdyż ułożyła sobie życie w Wielkiej Brytanii i tam w dniu 1 czerwca 2011 roku wyszła za mąż za L. O. Wspólnie z mężem i córką planują na stałe mieszkać w Wielkiej Brytanii.

To uniemożliwia biologicznemu ojcu utrzymywanie stałych kontaktów z córką i nawiązanie z nią więzi. Ponadto obawy wnioskodawcy budzi fakt, iż obecny mąż uczestniczki jest z pochodzenia Irakijczykiem i uczestniczka planowała wyjechać wspólnie z nim i małąletnią do Iraku. Wnioskodawca kategorycznie sprzeciwia się takiemu rozwiązaniu wywodząc, że ma na względzie nie tylko utratę przez to osobistej styczności z córką i wpływu na jej wychowanie, ale także obawia się o jej los w Iraku, w kraju, w którym pozycja kobiet jest jedynie marginalna i ogólnie wiadomo, że kobiety w krajach arabskich są źle traktowane.

Mając na uwadze, że konflikt między rodzicami oparty jest przede wszystkim na sprzecznym stanowisku stron co do miejsca pobytu dziecka (postawy obojga rodziców są nie do pogodzenia), sposób wykonywania władzy rodzicielskiej na małąletnią W. przez matkę E. O. oraz treść art. 107 § 2 zdanie pierwsze k.r.o.- Sąd ograniczył władzę rodzicielską Z. J. nad małąletnią W. J. zgodnie z wnioskiem E. O., do prawa współdecydowania w istotnych

sprawach dziecka dotyczących zasad wychowania, kierunku i zakresu kształcenia, a z urzędu do prawa współdecydowania w przedmiocie zmiany miejsca stałego pobytu dziecka z uwagi na podejmowane w przeszłości przez uczestniczkę postępowania próby ukrywania dziecka przed ojcem, mając na względzie, że powyższe rozstrzygnięcie przyczyni się do wygaszenia konfliktu pomiędzy obojgiem rodziców.

Jako podstawę rozstrzygnięcia wskazał art. 97 § 2 k.r.o. art. 107 § 1 i § 2 k.r.o.

Apelację od postanowienia Sadu Rejonowego w B. z dnia 30 września 2011 roku wniósł wnioskodawca Z. J., który zaskarżając je w całości, zarzucał mu:

naruszenie przepisów postępowania cywilnego, a mianowicie art. 233 § 1 k.p.c. poprzez pominięcie przez Sąd I-szej instancji przy ocenie dowodów zgromadzonych w sprawie dowodu w postaci kopii pamiętnika prowadzonego przez uczestniczkę postępowania oraz art. 231 i 232 k.p.c. poprzez poczynienie ustaleń co do warunków życia i sytuacji osobistej uczestniczki na terenie Wielkiej Brytanii pomimo, iż nie przedstawiła ona dowodów ani na okoliczność zatrudnienia jej aktualnego męża L. O., ani na okoliczność statusu zajmowanego mieszkania, czy też ogólnych warunków życiowych (brak jakiegokolwiek wywiadu środowiskowego sporządzonego za pośrednictwem Konsulatu polskiego), zatem nie było żadnych dowodów w sprawie, które by pozwoliły na uznanie przez Sąd, że okoliczności faktyczne dotyczące sytuacji uczestniczki w jej miejscu pobytu za granicą zostały ustalone i w konsekwencji błędne przyjęcie, że uczestniczka gwarantuje prawidłowe, zgodne z dobrem małoletniej wykonywanie władzy rodzicielskiej nad córką W. J. i ograniczenie władzy rodzicielskiej wnioskodawcy, oraz oddalenie jego wniosku o ustalenie miejsca pobytu córki przy nim.

Wskazując na powyższe wnosił o:

zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez:

- 1) oddalenie wniosku uczestniczki w przedmiocie ograniczenia władzy rodzicielskiej wnioskodawcy;**
- 2) uwzględnienie wniosku w zakresie ustalenia miejsca pobytu małoletniej przy wnioskodawcy;**
- 3) orzeczenie o kosztach postępowania za obie instancje.**

Rozpoznając apelację od postanowienia Sądu Rejonowego w B. z dnia 30 września 2011 roku, Sąd Okręgowy powziął poważne wątpliwości co do składu sądu I instancji, który rozpoznał niniejszą sprawę.

Zgodnie z zasadą ogólną ustanowioną w art. 47 § 1 k.p.c., w pierwszej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego, chyba , że przepis szczególny stanowi inaczej. Zasada ta – na skutek działania art. 13 § 2 k.p.c. – ma zastosowanie również w postępowaniu nieprocesowym. Takim przepisem szczególnym jest artykuł 509 k.p.c., który stanowi, że sprawy o przysposobienie, o pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej w pierwszej instancji sąd rozpoznaje w składzie jednego sędziego i dwóch ławników. Sprawa o ustalenie miejsca pobytu dziecka zatem byłaby rozpoznawana w składzie jednego sędziego.

W doktrynie i judykaturze Sądu Najwyższego prezentowane jest stanowisko, że wykładnia przepisu art. 509 k.p.c. jako wyjątkowego powinna mieć charakter ścisły, zawężający, z uwzględnieniem dyrektyw wynikających nie tylko z prawa materialnego, lecz także z prawa procesowego (Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz pod red. Tadeusza Erecińskiego, LexisNexis, wydanie 3, s. 26; uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2008 r., III CZP 74/08, OSNC 2009, poz.11; uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2011 r., III CZP 20/11, Lex nr 794132). Jednocześnie podkreśla się, że o składzie sądu nie decyduje rodzaj wydawanego orzeczenia, lecz przedmiot rozpoznania (uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1973 r., III CZP 67/73, OSNC 1974/7-8/126).

Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zawiera definicji władzy rodzicielskiej, ani nie wymienia wyczerpująco jej składników. Władza rodzicielska, jak wynika

z całokształtu przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a zwłaszcza art. 95, 96 i 98 stanowi ogół obowiązków i praw względem dziecka mających na celu zapewnienie mu należytej pieczy i strzeżenie jego interesów (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2000 r., II CKN 761/00, uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z 8 marca 2006 r., III CZP 98/05, LEX nr 172 365; Lex nr 51982; Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz pod red. Krzysztofa Pietrzykowskiego. Wydawnictwo C.H.Beck. W-wa 2003, s.801). Jest określana także jako kompleks wzajemnie ze sobą sprzężonych praw i obowiązków rodziców w stosunku do osoby i majątku dziecka. Tradycyjnie przyjmuje się, że na władzę rodzicielską składają się trzy atrybuty: 1) piecza nad osobą dziecka, 2) przedstawicielstwo, 3) zarząd majątkiem dziecka (Jan Winiarz. Prawo rodzinne, s. 204).

Jednocześnie jednolicie podkreśla się, że kodeks rodzinny i opiekuńczy nie wymienia wyczerpująco składników władzy rodzicielskiej, o czym świadczy użycie w art. 95 § 1 k.r.o. określenia „w szczególności”, co jednoznacznie wskazuje, że zawarte w nim wyliczenie nie jest wyczerpujące. Granice między wymienionymi wyżej składnikami nie są ostre i nie raz na siebie zachodzą.

Z art. 96 k.r.o. dotyczącego pieczy nad dzieckiem wynika, że rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim.

Kwestia ustalenia miejsca pobytu dziecka rozstrzygana zaskarżonym postanowieniem Sądu I instancji nie jest ujmowana jednolicie.

Stwierdza się, że obowiązek, a także prawo kierowania dzieckiem, będący jednym ze składników władzy rodzicielskiej, oprócz m.in. regulowania jego trybu życia, kontrolowania w jakim przebywa towarzystwie, jak spędza czas itp. obejmuje także oznaczenie miejsca pobytu dziecka, gdyż miejsce to decyduje w znacznej mierze o możliwości wykonywania przez rodziców ich obowiązków wychowawczych (Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz pod red. Kazimierza Piaseckiego. LexisNexis. W-wa 2009, s. 754-755 i 814; Tomasz Sokołowski. Komentarz do art. 26 k.c. System Informacji Prawnej Lex (Lex Omega) 07/12). Również do składników władzy rodzicielskiej zalicza je

Zdzisław Krzemiński oraz Jacek Ignaczewski wskazując, że treść obowiązków i uprawnień małżonka, któremu władzę rodzicielską ograniczono, na zasadzie art. 58 § 1 k.r.o. może przykładowo obejmować decyzje co do kwestii związanych ze zmianą miejsca pobytu dzieci (Rozwód. Komentarz. Zdzisław Krzemiński, s.91; Rozwód i Separacja. Komentarz pod red. J. Ignaczewskiego. Wydawnictwo C.H.Beck.W-wa 2010, s. 98).

W judykaturze Sądu Najwyższego prezentowane jest jednak i stanowisko odmienne, a mianowicie, że „ (...) orzekanie o miejscu pobytu dziecka, zwłaszcza, gdy władza rodzicielska żadnego z rodziców nie została odjęta ani ograniczona, jest decyzją, w której dominują elementy faktyczne; samo ustalenie miejsca pobytu dziecka, choć dotyczy istotnych spraw rodziny i wpływa na wykonywanie władzy rodzicielskiej, w żaden sposób nie wpływa na jej zakres ani nie uszczupla jej pełni (uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2011 r., III CZP 20/11, Lex nr 7941 32).

Sąd I instancji rozpoznał sprawy o ustalenie miejsca pobytu małoletniej W. J. oraz o ograniczenie Z. J. władzy rodzicielskiej nad małoletnią łącznie w składzie ławniczym, gdyż doszedł do przekonania, że w okolicznościach niniejszej sprawy konflikt między rodzicami małoletniej oparty jest głównie na ich sprzecznym stanowisku co do miejsca pobytu dziecka. Znalazło to także odniesienie w treści uprawnień do jakich Sąd I instancji ograniczył władzę rodzicielską ojcu dziecka wymieniając wśród nich m.in. prawo do współdecydowania o zmianie miejsca stałego pobytu dziecka.

Kwestia właściwego składu sądu w sprawach dotyczących małoletnich budzi wątpliwości nie tylko składu orzekającego w niniejszej sprawie, ale także jest problemem o szerszym zasięgu, czego dowodzi m.in. treść artykułu Moniki Pawłowskiej. Skład sądu w sprawach opiekuńczych – uwagi praktyczne (JUSTITIA 4/2011).

Sąd Odwoławczy w niniejszej sprawie podziela pogląd, że sprawy o ustalenie miejsca pobytu dziecka i ograniczenie władzy rodzicielskiej nad nim mogły być w okolicznościach niniejszej sprawy rozpoznane łącznie. Nie ulega bowiem wątpliwości, że kwestia miejsca pobytu dziecka była dla stron w tym

procesie najważniejsza i wokół niej koncentrowała się ich inicjatywa dowodowa, potęgowała spór co znalazło odzwierciedlenie w stanowisku E. O., która obok odpowiedzi na pierwotny wniosek Z. J. wniosła nawet o pozbawienie go władzy rodzicielskiej nad dzieckiem. W okolicznościach niniejszej sprawy gdyby nie inicjatywa E. O. wyrażająca się w żądaniu uregulowania władzy rodzicielskiej w sposób odmienny niż obowiązywał wcześniej, zważywszy na konflikt jaki zaistniał między rodzicami wokół kwestii miejsca pobytu dziecka – Sąd I instancji byłby zmuszony z urzędu wszcząć sprawę z art. 107 k.r.o., gdyż rodzice w takiej sytuacji nie mogą już wspólnie wykonywać władzy rodzicielskiej nad małoletnią z uwagi na brak jakiegokolwiek porozumienia, zerwanie kontaktów. Bez wątplenia miejsce pobytu dziecka będzie czynnikiem, który będzie miał istotny wpływ na to w jakim środowisku małoletnia będzie wychowywana, w jakiej tradycji oraz jakie wartości będą jej w przyszłym życiu towarzyszyć.

W w/w okolicznościach, zdaniem Sądu Odwoławczego, za łącznym rozpoznaniem obu spraw przemawia ich zazębiający się zakres, względy ekonomii procesowej (jedna opinia biegłych, dopuszczenie dowodu z zeznań świadków, zlecenie przeprowadzenia wywiadu środowiskowego) oraz dobro dziecka (powszechnie przyjmowane jako podstawowa reguła interpretacyjna obowiązująca przy wykładni przepisów regulujących stosunki między rodzicami i dziećmi oraz rozpatrywania konfliktów rodziców na tle sprawowania opieki nad dziećmi co jednoznacznie wynika z uchwały 7 sędziów Sądu Najwyższego z 8 marca 2006 r., III CZP 98/05, LEX nr 172 365), w którego interesie leży kompleksowe, wszechstronne i jednolite rozstrzygnięcie jego sytuacji opiekuńczej, która w przeciwnym razie przez dłuższy okres czasu pozostawałaby niepewna.

Z tych względów wydaje się, że gdyby w sprawie chodziło tylko o rozstrzygnięcie o istotnej sprawie dziecka tj. o ustalenie miejsca pobytu małoletniej (art. 97 § 2 k.r.o.) właściwym do rozpoznania sprawy byłby sąd w składzie jednego sędziego, natomiast gdy następuje to łącznie z żądaniem ograniczenia władzy rodzicielskiej – sąd w składzie jednego sędziego i dwóch

ławników, gdyż nie ma wówczas odrębnego rozstrzygnięcia o istotnej sprawie dziecka (miejsca pobytu) albowiem jest to w tym przypadku integralny element orzeczenia o władzy rodzicielskiej i sposobie jej wykonywania.

Udzielenie odpowiedzi na przedstawione zagadnienie prawne jest niezbędne do rozstrzygnięcia niniejszej sprawy i ma istotne znaczenie zażywszy, że sprzeczny z przepisami prawa skład sądu orzekającego jest jedną z przyczyn powodujących nieważność postępowania cywilnego.

Z tych względów przedstawione Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne opisane w sentencji ma oparcie w przepisie art. 390 § 1 k.p.c.

/km/